

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Представљање слојева реалности у романескном стваралаштву Салмана Руждија,
кандидаткиње Наташе Б. Глишић

1. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовео комисију:

25. новембар 2015. године, Наставно-научно веће Филолошког факултета у
Београду

САСТАВ КОМИСИЈЕ

- 1) др Александра Јовановић, ванредни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2013), Филолошки факултет у Београду;
- 2) др Зоран Пауновић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (2006), Филолошки факултет у Београду;
- 3) др Ивана Ђурић Пауновић, ванредни професор за ужу научну област Англо-америчка књижевност и култура (2014), Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду.

2. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1) Име, име једног родитеља, презиме:

Наташа (Богољуб) Глишић

2) Датум рођења, општина, република:

16.09.1971, Осијек, Хрватска

3) Мастер рад, датум и место одбране Драмско стваралаштво Артура Милера, одбрањен 15. Септембра, 2010, на Филолошком факултету у Београду-

3. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Представљање слојева реалности у романескном стваралаштву Салмана Руждија

4..... ПРЕГЛ

ЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација *Представљање слојева реалности у романескном стваралаштву Салмана Руждија* кандидаткиње Наташе Б. Глишић, обухвата 248 куцаних страна. Подељена је на десет основних поглавља: 1. Увод (стр. 1-13) са потпоглављем: Слојеви стварности у романима Салмана Руждија (11-13); 2. Постколонијализам (13-31); 3. Постколонијализам и постмодернизам (31-40); 4. Магујски реализам као израз постколонијалног бића (40-54); 5. Истина и фикција књижевног дела (54-64); 6. Реалност магичног или магија реалног свет имагинације и стварности (64-132) са потпоглављима: 6.1 *Деца поноћи* (66-82); 6.2 *Харун и море прича* (82-90); 6.3 *Лука и Ватра живота* (90-95) и 6.4 *Остали романи* (95-132) 7. У потрази за изгубљеном вером: људи и њихови богови (132-156) са потпоглављима: 7.1 *Срамота* (133-136); 7.2 *Сатански стихови* (136-144); 7.3 *Остали романи* (144-156); 8. Зидови незнања: од тираније до слободе и натраг (156-187) са потпоглављима: 8.1 *Деца поноћи* (157-160); 8.2 *Кловн Шалимар* (160-164) и 8.3 *Остали романи* (164-187); 9. *Исток, запад*: миграција као бивствовање у свету (187-229) са потпоглављима: 9.1 *Сатански стихови* (188-192); 9.2 *Тло под њеним ногама* (192-201); 9.3

Бес (201-205); 9.4 *Срамота*. (205-207); 9.5 *Чаробница из Фиренце* (256-286) и 9.6 Остали романи (213-229). 10. Закључак (229-236). На крају рада приложена је Библиографија (336-248) разврстана на Примарне и Секундарне изворе. На списку дела примарне литературе насловљеном **Текстови Салмана Руждија** побројано је 32 библиографске јединице. Списак Секундарне литературе садржи 5 делова: **Студије и есеји о Салману Руждију** који се састоји од 33 библиографске јединице, међу којима су монографије, студије и текстови из академских публикација. **Интервјуе са Салманом Руждијем**, у коме се налази 11 интервјуа. **Књижевнотеоријске и књижевно-критичке студије и есеји** о делу Салмана Руждија у коме је набројано 49 студија и есеја. **Социолошке студије и есеји** у коме се наводи 20 социолошких есеја и **Остало**, списак на коме кандидаткиња наводи 20 извора опште-критичке природе.

5. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација *Представљање слојева реалности у романескном стваралаштву Салмана Руждија*, кандидаткиње Наташе Б. Глишић потврђује да кандидаткиња развија научни потенцијал наговештен у мастер раду. Кандидаткиња испољава врлине којима се одликовала у досадашњем раду - у својој докторској тези кандидаткиња испољава луцидност и аналитички дух, прецизност запажања и дефинисања и формулације сопствених идеја и оцена, као и истанчан књижевни стил којим читаоцу приближава комплексну проблематику којом се бави у раду.

Дисертација представља резултат истраживања о слојевима реалности у делу британског писца индијског порекла Салмана Руждија (Salman Rushdie). Докторски рад описује поступке и начине преиспитивања стварности путем његове текстуалне репрезентације у делима Салмана Руждија. Корпус који кандидаткиња анализира у раду обихвата романе, *Деца поноћи* (*Midnight's Children*), *Сатански стихови* (*The Satanic Verses*), *Срамота* (*Shame*), *Тло под њеним ногама* (*The Ground Beneath her Feet*), *Бес* (*Fury*), *Кловн Шалимар* (*Shalimar the Clown*) и *Чаробница из Фиренце* (*The Enchantress of Florence*) и збирке прича *Харун и море прича* (*Haroun and the Sea of Stories*); 6.3 *Лука и Ватра живота* (*Luka and the Fire of Life*) и *Исток, запад* (*East-West*). Полазна теза у анализи дела јесте да уместо покушаја да имитира догађаје из стварности у делу, да

стварност подражава и рефлектује Салман Ружди се у својим текстовима бави представљањем доживљаја стварности, начинима на које свест постоји у стварности и преноси је у уметничко дело.

У уводном делу кандидаткиња образлаже основне идеје у којима је утемељена специфична перспектива из које посматра Руждијев текст. Наиме, методолошка перспектива могла би се описати као сагледава стварности кроз литерарну перцепцију, односно путем текста. Оваква перспектива образложена је перспективом сагледавања стварносног материјала коју испољава сам писац, а у којој су спојени књижевно и идентитетско трагање. Такође, кандидаткиња полази од тезе да се свест повезује разним нивоима стварности представљајући их у оквиру уметничког дела. Ову идеју промовише Пол Рикер (Paul Ricoeur) у делу „Живот у потрази за причом“ („Life in Quest of Narrative“) настојећи да увери читаоца да је стварност могуће објаснити само путем представљања сопственог искуства у наративи. На темељу ове Рикерове мисли кандидаткиња тврди да је процес постојања повезан са чином писања и да управо такво схватање свеколике стварности инспирише Руждијеву специфичну поетику. Ружди, наиме, описујући стил магијског реализма, једног од основних обележја своје поетике, назива овај манир језиком подсвести постколонијалног бића, описујући тиме природу егзистенције својих ликова у свету, историји и уметничком тексту. Описавши начин сагледавања света, кандидаткиња нас уводи у Руждијеве карактеристичне теме: односа историје, односно доминантних наратива и појединачних искустава. Теме вере, нације, миграције и свеколике егзистенције Ружди посматра кроз призму укрштених наратива о свету. Као у роману *Деца поноћи* у коме главни лик Салем Синај сагледава свет као посматрач у биоскопу који се непрестано примиче и одмиче од платна, тако Ружди у свом књижевном стваралаштву покушава да сагледа целокупну слику света истовремено у фрагментима и у епифанијској визији. Оваквом разумевању света доприносе описи појединих слојева стварности којима се испитују у делу. Кандидаткиња Наташа Глишић у свом докторском раду сагледава и у анализи систематски представља те слојеве стварности који, сагледани одједном, покушавају да представе свет у својој целокупности. Кандидаткиња у уводу још наглашава повезаност писца Руждија и његовог дела објашњавајући да је „Руждијево дело сведочанство његовог животног пута“, посебно истичући његову културолошку хибридниост, односно спој традиција истока и запада, као и визију „места“ где хибридниост

описује сопствени простор, у складу са речима Хомија Бабе (Homi Bhabha).

Кандидаткиња образлаже свој методолошки избор и аналитички концепт у складу са идејама које је Ружди изнео у збирци есеја *Имагинарне домовине (Imaginary Homelands)* сматрајући хибридноћ основом за промишљање Руждијеве позиције у књижевности. Кандидаткиња усваја закључке студија Хомија Бабе и Стјуарта Хола (Stewart Hall) које предвиђају замишљени „трећи простор“, у коме се стварају култура и идентитет чивека у савременом свету. Руждијеву поетику кандидаткиња у уводном поглављу оцењује као спој манира постколонијализма, постмодернизма и магијског реализма и у складу са том оценом посвећује следећа три поглавља образложењу Руждијеве поетике у складу са овим књижевним стилевима.

У одељку „Постколонијализам“ кандидаткиња настоји да пружи адекватну, радну дефиницију постколонијализма, којом ће се руководити као оквиром за истраживање. Простор постколонијалних тененција описује негде у простору између модерног оријентализма (Едуард Саид [Edward Said]) и неоколонијализма (Гајјатри Спивак [Gayatri Chakravorty Spivak]), као стање моденог духа, односно глобални феномен који се не односи само на биће некада колонијализованог дела света, већ на све припаднике савремене цивилизације. У овако описаном простору исказују се односи бића и другог, са измењивим улогама, који мењају значењска поља и означеоце у складу са традиционалним и савременим предадавама о бинарности света. Руждијеву књижевну перспективу кандидаткиња описује речима самог писца који своју измештеност из света свог рођења, одрастања и оформљења посматра у светлу стваралачког преимућства као привилегију да ствари посматра са стране, „под извесним углом у односу на стварност“.

У одељку „Постмодернизам и постколонијализам“ кандидаткиња истиче да би се поетика Салмана Руждија могла описати као постмодернистичка. Наиме, ако превасходно одређење постмодернизма схватимо као стремљење текста ка непрестаном преиспитивању традиције и великих нарација, Салман Ружди био би један од његових главних представника. Једна од основних опсобина Руждијеве поетике је преиспитивање аксиоматских уверења о вери, нацији, раси, историји и културној традицији. Истовремено утврђивање оквира у којима би се могло дефинисати или редефинисати ове категорије представља и један од темељних задатака постколонијалног текста. Преклапање простора

постмодерног и постколонијалног дискурса образује поље у коме ствара писац Салман Ружди.

У следећем поглављу које се бави магијским реализмом, „Магијски реализам као израз остколонијалног бића“, кандидаткиња полази од Руждијевог одређења ове поетике као иманентне бићу колонизованог народа. Иако магијски реализам потиче из визуелних уметности и везује се превасходно за надреалистичку поетику, свој прави уметнички оквир пронашао је у дискурсу, стилу и естетском прегнућу глобално постколијализма. Разумевши магијски реализам као стварност свести посколонијалног бића Наташа Глишић оцењује у тези, да Ружди магију ставља у функцију с једне стране критике и преиспитивања идеологије и историје савременог трунутке, а са друге, представљања свести и стварности колонизованог бића.

У петом поглављу тезе, „Истина и фикција књижевног дела“ кандидаткиња представља пишчеву аргументацију о теми односа веродостојности и „истине“ коју Ружди износи у есејима из збирке *Imaginary Homelands*. Ружди, наиме, сматра да је уметничка истина, односно истина која јв изненета у уметничком делу истинитија од чињенице, односно информације коју у стварности сматрамо чињеницом. Ружди своје тврдње темељи у схватању да је у уметничкој истини, односно, у овом случају исказу, учествују разни начини разумевања стварности и стои га је самоу умет у могућесагледати целу слику.

У поглављима која следе кандидаткиња представља истраживање о појединим делима писца Салмана Руждија. У шестом поглављу, „Реалност магичног или магија реалног: свет имагинације и стварност“, Наташа Глишић, истраживање текстова утемељено је у ставу да у Руждијевом књижевном свету фантазија и стварност постоје истовремено и да заједно чине „стварност“ његових ликова. Прво анализирано дело је роман *Деца поноћи*. Кандидаткиња анализира дело кроз испреплетаност животног пута главног лика Салема Синаја са историјом Индије. Историја и Салемова свест, као и подсвест иделе у Руждијевом делу исти имагинативни простор и сама та чињеница доприноси непрестаној недоумици у погледу онтолошког статуса Руждијевог текста. Кандидаткиња у анализи представља начине на који се ликови учествују у представљању појединих нивоа стварности.

Иако је роман *Деца поноћи* умногоме парадигматично дело за Руждијев књижевни поступак у овом поглављу кандидаткиња Наташа Глишић бави се збиркама прича *Харун и море прича* и *Лука и ватра живота*, као и романима *Гримус*, *Срамота*, *Сатански стихови*, *Мавров последњи уздах*, *Тло под њеним ногама*, *Кловн Шалимар* и *Чаробница из Фиренце*.

У седмом поглављу тезе „У потрази за изгубљеном вером: људи и њихови богови“, кандидаткиња Наташа Глишић бави се религијом као једном од константних тема у делима Салмана Руждија. Питање постојања бога, као и облика вере у савременом друштву заокупља Руждија током целог стваралаштва. Расправа о питањима вере ствара свет романа као што су *Сатански стихови* и *Срамота*. И док се радња романа *Срамота* догађа у Пакистану, „земљи правоверних“ роман *Сатански стихови* говори о верском осећању британских имиграната у савременом свету. У анализи романа *Срамота* кандидаткиња се бави односом религије и политичке диктатуре, милитантизма и државне силе, док се у роману *Сатански стихови* у анализи испитују границе појма вере и уверења. У овом поглављу Наташа Глишић анализира још романе *Гримус*, *Деца помоћи*, *Мавров последњи уздах*, *Тло под њеним ногама*, *Бес*, *Кловн Шалимар*, *Чаробница из Фиренце* и *Лука и ватра живота* у светлу митске заснованости религијских уверења обичних људи. Кандидаткиња Наташа Глишић расправља такође о етичкој функцији вере у људској заједници.

Осмо поглавље тезе кандидаткиња посвећује идеолошкој заснованости Руждијевог дела. Поглавље названо, „Зидови незнања: од тираније до слободе и натраг“. У овом делу се говори о неизбежној вези између књижевности и политике, о могућности слободе у друштвеним односима заснованим на доминацији на политичкој, религијској и родној основи. Кандидаткиња анализира романе *Деца поноћи* и *Кловн Шалимар* као парадигматична дела у овом погледу, а у подпоглављу *Остали романи* расправља и о делима *Гримус*, *Срамота*, *Сатански стихови*, *Харун и море прича*, *Мавров последњи уздах*, *Бес*, *Чаробница из Фиренце* и *Лука и Ватра живота*,

Поглавље девет, „Исток, запад: миграција као бивствовање у свету“, утемељено је у Руждијевом ставу да човек постаје „збир граница које је прешао“. Кандидаткиња образлаже доминантну перспективу у Руждијевом стваралаштву која би се могла представити као поглед измештеног човека које је „са истока дошао на Запад“. У анализи

овог, мигрантског слоја Руждијевог опуса кандидаткиња се бави Руждијевим књижевним представљањем начина на који имигранти у новим срединама граде нови идентитет из перспективе ликова, ситуација и културног контекста заступљеног у романима *Сатански стихови*, *Бес*, *Срамота*, *Гло под њеним ногама* и *Чаробница из Фиренце*. У одељку „Остали романи“ Наташа Глишић говори о делима *Гримус*, *Деца поноћи*, *Харун и море* *прича*, *Мавров последњи уздах*, *Кловн Шалимар* и *Лука и Ватра живота*.

Десето поглавље „Закључак доноси закључне коментаре о слојевима стварности који су представљени у Руждијевом делу и анализирани у тези.

6. СПИСАК НАУЧНИХ РАДОВА

1. *Ислам у делу В. С. Најпола*, рад објављен у часопису Психологија Медиана, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, година ВИИ, број 7, Ниш, 2015, стр. 407-416.
2. *Драмско стваралаштво Артура Милера*, необјављени мастер рад, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Београд, 2010.
3. Упутство за провере знања страних језика у Катедри за стране језике ВА, приручник, Војна академија, Београд, 2010. (у коаут.), (у обради за штампу).

7. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Као резултат опсежног истраживања извора и обимне библиографије докторски рад Наташе Глишић изнео је низ чврсто утемељених, научно релевантних закључака. Докторски рад Наташе Глишић састоји се од представљања критичке литературе о стилловима и правцима у оквиру којих је изграђена специфична поетика писца Салмана Руждија. Кандидаткиња поставља оквир за критичку анализу Руждијевог дела представљајући принципе постмодернизма, постколонијализма и магијског реализма. У другом делу тезе кандидаткиња анализира поједина дела сумирајући на тај начин опсежно истраживање о Руждијевом корпусу. Кандидаткиња утврђује да у етеричном простору између маште и стварности Ружди ствара уметнички простор за расправу о питањима егзистенције и начина постојања савременог човека чији живот би се могао описати као етичко, естетско и идентитетско трагање. Питања која Руждија заокупљају и чије

истраживање инспирише његову поетску особеност, попут доминације, насиља, миграције, идентитета и могућности стварања уметничког дела, заправо рефлектују начин живота и културолошку профилисаност самог писца.

Систематично и концизно кандидаткиња закључује расправу о изабраном корпусу формулишући сопствену перспективу у односу на стваралаштво Салмана Руждија. Кандидаткиња описује Руждијев допринос кроз уједињење његовог књижевног и културолошког лика у својеврсној метафори савременог тренутка.

7. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња Наташа Б. Глишић доследно је извела истраживање одабране литературе и чврсто утемељила теоријски засновани аналитички модел на основу кога је анализирала корпус. На овај начин кандидаткиња је дошла до низа иновативних и теоријски темељених закључака који представљају основу за даљи рад на истраживање теме постколонијалног идентитета у савременом тексту и култури. Закључке до којих је дошла кандидаткиња је изложила у својој докторској тези економичним и прецизним стилем који јасно тумачи важно и комплексно дело Салмана Руждија.

8. ПРЕДЛОГ

На основу свега изложеног, сматрамо да је Наташа Б. Глишић обрадом теме под насловом *Представљање слојева реалности у романескном стваралаштву Салмана Руждија* сачинила вредно научно дело, од несумњивог значаја за српску англистику и науку о књижевности. Због тога предлажемо Наставно-научном већу Филолошког факултета да ову докторску дисертацију прихвати, а кандидаткињи одобри приступ усменој одбрани рада.

У Београду, јануар 2016. године

др Александра Јовановић, ванр. проф.

др Зоран Пауновић, ред. проф.

др Ивана Ђурић Пауновић, ванр. проф.